

Anu Lahtinen & Jouko Nurmiainen

European Social Science History Visited - Again

ESSHC, Haag, Alankomaat 27.2.–2.3.2002

Suomalaisia ja ruotsalaisia kokousvieraita esiintymässä.

- **European Social Science History Conference**
- **"Deserving/Undeserving Poor"**
- **Rakkaudesta post-ismeihin**
- **Spekulatiivisen tulevaisuuden vaikutukset menneisyudentutkimukseen**
- **Nuo mainiot mallit toteutuksineen**
- **Isot jehut ja meriitit, eli matkustetaanko konferensseihin myös muista syistä?**

Joka toinen vuosi kokoontuva historiantutkimuksen basaari, ESSHC – European Social Science History Conference, järjestettiin helmi-maaliskuun vaihteessa 2002 neljättä kertaa. Tapahtumaa organisoii Kansainvälinen sosiaalishistoriainstituutti (IISG; <http://www.iisg.nl>) organisoima tapahtuma (<http://www.iisg.nl/esshc/>) kokosi yhteen suuren määrän tutkijoita eri puolilta maailmaa. Tyypillisin osallistuja lienee nuori tai nuorekas eurooppalainen historioitsija, mutta myös amerikkalaisia oli paikalla runsaasti, kuten myös

yhiteiskuntatieteilijöitä ja valovoimaisia pitkän linjan tutkijoita.

Historiajulkiksia ja nuorempien tutkijoiden välillä kunnianhimoisiakin papereita bongailtiin tällä kertaa Haagissa. Arkkitehtonisesti lähinnä lentokenttäterminaalien ja liikemisehotellin risteystystä muistuttaneet kokoustilat olivat täysin erilaiset kuin edellisessä ESSHC:ssa kaksi vuotta aiemmin: amsterdamilaisen kerrostalolähiön harmaabetonisesta yliopistokolossista oli siirretty diplomaatteja ja sotarikollisiakin kuhisevan hallintokaupungin vauraaseen puutarhakaupunginosaan.

Yliopistottoman, kaupunkina hieman hajanaisen Haagin ESSHC-versio muistutti aiempaa enemmän amerikkalaista sisartapahtumaansa, Social Science History Associationin konferenssia – sekä puitteiltaan että organisoinniltaan. Erojakin löytyi: SSHA pyrkii edes nimellisesti vuotuisiin erityisteemoihin ja muutamiin massaistuntoihin. ESSHC puolestaan koostuu postmodernisti sirpaloituneista, "verkostojen" (network) alaisuudessa organisoiduista muutamien paperin paneelisessioista tai roundtable-keskusteluista. Ratkaisun taka-ajatus on ymmärrettävä ja kannatettava: pienryhmissä voidaan toimia intensiivisesti ja keskustella konkreettisesti. Massaluentoja pitää pakostakin olla niin yleisiä, että sanottava katoaa tiedeideologisiin korulauseisiin, jos yhteisestä ideologiasta voi social science history -oppialan kohdalla edes puhua.

Basaarimallin etuihin kuuluvat yllättävät virikkeet – niistä voi nauttia sessioissa, joihin on vain sattunut eksymään, ilman mitään käsitystä edes session otsikosta. Tietääkö arvoisa lukija esimerkiksi, millaista historiaa tehdään, jos on puhe antropometrisestä näkökulmasta? Tämän kirjoittajat eivät tiedeneet. Aiherikkaudella on kääntöpuolensa: keskustelujen pinnallisuus ja hajanaisuus, sekä Murphyn lain momentti, jonka mukaan kiinnostavat sessiot ovat aina toistensa kanssa päällekkäin. Kiteyttäen voi todeta, että konferenssissa kohtaavat – tai eivät kohtaa – toisalta yhteiskunnallisesti tiedostava historiantutkimus, joka kommentoi nykypäivän sosiaalipoliittista keskustelua, ja toisalta tietoteoreettinen tai -relativistinen keskustelu. Näiden suuntausten välimaastoon jää suuri joukko sosiaaliteoreettisesti virittyntä empiiristä historiantutkimusta, jolla joko on tai ei ole tekemistä ensiksi mainittujen yleisempien keskustelujen kanssa. Kaikille kaikkea, mutta käytännössä valitettavan usein on helpompaa ajautua vain omien aiheiden sessioihin kuin todellisen eksotiikan pariin kauas naapurihuoneeseen.

"Deserving/Undeserving Poor"

Konferenssin tiedostavaan sektioon luokiteltavissa alustuksissa tuli keskeisesti esiin sosiaalinen eriarvioisuus keskiajalta nykypäiviin. Erytishuomiota sai vuosisatainen dikotomia, kysymys köyhien ihmisten jaosta toisalta "sosiaalipummeihin", jotka tulisi patistaa töihin, ja toisalta "aidosti ja tahtomattaan köyhiin", jotka ansaitsevat yhteisön tuen: *deserving / undeserving poor*. Eri aikoina on vaadittu, että kunnan köyhän tulisi edes yrittää tehdä työtä. "Kunnan köyhinä" voitiin pitää esimerkiksi vanhuksia, jotka olivat raataneet tulevien sukupolvien hyväksi. Vanhojen naisten elämää käsitellyt sessio muistutti kuitenkin, että usein vanhuksetkin joutuivat ja pyrkivät osoittamaan kelpoisuutensa, sekä ihmisarvonsa että siedettävän elatuksen turvaamiseksi.

Dr. Sylvia Pinchesin mukaan köyhät olivat itse sitä mieltä, että heillä oli yhteisön jäsenenä ehdoton oikeus sosiaaliturvaan ja köyhäinapuun. Köyhäinapua antavat sen sijaan korostivat avun ehdollisuutta ja vaativat oikeutta kontrolliin. Tarkkailu ja lokerointi toteutui muun muassa värikkäiden köyhäinapuvaatteiden avulla, sittemmin lomakebyrokratian ja pankkitilien valvonnan kautta. Oma lukunsa olivat hätäaputyöt, joiden työllistävä ja hengissäpitävä vaikutus herätti epäilyjä niin 1800-luvun nälkä- kuin 1990-luvun lamavuosinakin.

Eikä ole yllätys, että tästä jatkumosta keskusteltiin. Tutkijoiden kommentteissa välittyi selkeä tietoisuus, että kyseiset ongelmat ovat päivänpolttavia. Teollisuusmaiden krooninen työttömyys on voimistanut keskustelua hyvistä ja laiskoista köyhistä sekä puolesta että vastaan. Miten vaatia jokaista huolehtimaan itsestään tilanteessa, jossa töitä ei ole?

Jos 1700-luvulla pitäjän asukkaat kieltäytyivät huolehtimasta "vaeltelevista köyhistä", niin nyky-Euroopassa muureja pystytetään eurooppalaisten ja ei-eurooppalaisten välille. Tämä rajanveto tuli vastaan jopa tutkija Marie-Louise Janssenin alustuksessa, joka käsitteli prostituoitujen mahdollisuuksia rakentaa omaa identiteettiä. Prostituutio on Alankomaissa hiljan laillistettu - kuitenkin vain tiettyjen Euroopan maiden asukkaille. Ratkaisu on Janssenin mukaan johtanut hierarkioiden jyrkkemiseen tällä kiistellyllä alalla: maahanmuuttajat - joilla ei välttämättä ole mahdollisuutta "palata kotiin" – joutuvat työskentelemään pimeästi, eivätkä paikalliset etujärjestötkään ole kiinnostuneet heidän asemansa parantamisesta.

Alustuksien osallistuva näkökulma osoitti, että historian tutkijoilla olisi kerrottavaa poliitikoille, jotka uskovat keksineensä pyörän ensimmäistä kertaa. Jotkut kommentoivatkin asiaa suoraan:
Can we afford to say that everyone is deserving? – But the counter-question is: Can we afford to say that some people are not deserving?
(Bernhard Harris)

Rakkaudesta post-ismeihin

Puhtaan komedian ja sisäsiistin tragedian aika on ohi – niitä yrittävän todellisuus pilkkoo saunapuiksi.
(Kari Hotakainen)

Konferenssin näkyviin, täysiä seminaarihuoneita keränneisiin teemoihin kuului debatti postmodernismista. Tämän rinnalla, mutta valitettavasti siitä erillään käytiin toista keskustelua tieteellisestä pluralismista, historian representaatioista ja lingvistikään käänteestä. Myös historianfilosofia fragmentoituu. Kärjekkäitä kommentteja saattoi kuitenkin odottaa, kun saapuvilla oli historiankirjoituksen "destruktivistina" paikkansa vakiinnuttanut Keith Jenkins. Harmonista keskitietä ei tälläkään kertaa löydetty – tietenkään.

Eri tutkijat puolustivat näkemystä, että vaikka "absoluuttisen totuuden" selvittäminen on mahdotonta, on mahdollista ja tarpeellista sopia yhteisiä mittausuureita, joiden avulla tuottaa suhteellisia totuuden muruja. Tueksi haettiin niin kielitieteen käännösteorioita kuin vanhoja kunnon peli- ja kenttäteorioitakin. Keith Jenkinsiä tämä ei tokikaan vakuuttanut. Hän torjui mahdollisuuden määritellä jonkin

tiedon toista paremmaksi tai totuudenmukaisemmaksi ja hylkäsi ajatuksen postmodernista pelkkänä apuvälineenä, jonka avulla moderni tutkimus voisi kehittyä itsereflektiivisemmäksi. "Jos rakastuu uuteen (postmoderniin), ei voi enää pitäytyä vanhassa rakkaudessaan. Post-ismien on rikottava yhteys vanhaan moderniin, vanhoihin strukturalismeihin, feminismeihin jne. Totuus on passé", hehkutti Jenkins. Eikä siitä sen enempää kuin että jos hän on oikeassa, miksi ihmeessä häneen pitäisi uskoa? Ainakaan hän itse ei osannut vastata.

Lopputuloksena olivat klassiset kiitokset Jenkinsin arvokkaista keskustelunavauksista ja sitten yleisön ja alustajan välinen kiista siitä, ovatko post-ismit hyökänneet vanhojen ismien kimppuun vaiko päinvastoin. Ja kysymykseen "mitä hyötyä historiantutkimuksesta on, jos historiantutkimus heijastelee vain omaa aikaamme" seurasi odotettu kommentti:

I don't think there's any point in studying history.
(Keith Jenkins)

Spekulatiivisen tulevaisuuden vaikutukset menneisyudentutkimukseen

Samat kysymykset toistuivat sessioissa, joissa keskusteltiin tieteellisen pluralismin hyvistä puolista ongelmista. Erityisen antoisaksi muodostui professori Daniel Ritschelin ja tutkija Martyn Housdenin keskustelu, jossa pohdittiin tutkimusaiheen ja tutkimustraditioiden vaikutusta tutkijansa asenteeseen.

Britannian poliittista historiografiaa tutkineen Ritschelin oli ongelmatonta todeta, ettei hänen tutkimuskohteestaan löydy yhtä oikeaa totuutta. Historiantutkimus on nostanut brittipolitiikan sankareiksi vuoroin whigit, vuoroin liberaalit, vuoroin työväenpuoleen ja sittemmin taas liberaalit. Moniarvoisen tulkinnan hyväksyminen on pikemminkin loogista ja avartavaa kuin ahdistavaa; Ritschel koki suurimmaksi ongelmakseen sen, miten välttää jälkiviisautta eikä riemuita siitä, että onnistui "paljastamaan" aiemmat, vakavasti itsensä ottavat historioitsijat.

Natsiajan Saksaa tutkiva Martyn Housden puolestaan oli hyvin ymmärrettävästi huolissaan siitä, mitä moraalisia seurauksia "hallitsematon pluralismi" aiheuttaisi ja mitä tietynlaisten menneisyyskuvien hyväksyminen voisi merkitä. Housden vetosi myös siihen, että ihmisillä on tarve "tietää totuus". Vastakysymys voisi kuitenkin olla: Olisiko syytä valmistaa ihmisiä siihen, että totuutta ei ehkä löydy, eikä näin ollen selviä syyllisiä tai sankareitakaan, joita syyttää tai kunnioittaa? Ritschel korostikin, että keskeistä on kysyä, miksi erilaisia tulkintoja esitetään.

Kommenttipuheenvuoroissa esitettiinkin toteamus, että toisilla yhteisöillä ja kansakunnilla on varaa relativismiin, kun taas toisissa tapauksissa pelätään, mitä tietty menneisyyden tulkinta tulevaisuudessa voisi aiheuttaa. Spekulaatiivinen tulevaisuus siis vaikuttaa vahvasti siihen, millaisia tulkintoja tutkijat uskaltavat hyväksyä. Ajatushan ei sinänsä ole mullistava, vaan yleistettävissä myös nykyhetkeen ja siihen, miten historioitsija kuitenkin aina kirjoittaa aikalaisilleen ja siten tulkitsee paitsi mennyttä, myös omaa aikaansa ja asemaansa.

Nuo mainiot mallit toteutuksineen

Take any event, e_1 (letting it serve as the topic), and any set of other possible events, e_2 - e_n , as jointly constituting a contrast class, X , and any further event whatsoever, e_x . There is presumably some, (perhaps "perverse") relation, R_n , that the event e_x stands in to the event e_1 and not to the other members of the contrast class. When such a relation is taken as the relevance relation in a why-question, mention of the event e_x serves as an answer to the why question (e_1, e_1 - e_n, E_n). So, by the generic erotetic account, any event "explains" any other event - as it would be the referent of a sentence that would serve as an answer to some possible why-question (under the generic and fully tolerant erotetic model).

(Dr. David Henderson: Norms, Invariance and Explanatory Relevance)

Satunnaisen verkkolehden toimittajan mielestä konferenssi sai uuden vireen, kun hän eksyi sessioon, jossa vertailevan metodin periaatteita esittelevät ja niitä loogisin symbolein formuloivat tutkijat mättivät piirtoheittimelle tanakan kasan kalvoja, joissa vertailtiin elementtien ABCD ja ABEG vertailua tilanteissa $p1$ not $p2$ tai päinvastoin tilanteessa $p1$ and $p2$. Vastapainon tarjosivat varsinaista vertailutyötä tekevät tutkijat, jotka marssittivat nähtävälle kavalkadin 35 erilaisesta juutalaisvastaisen politiikan perusmuuttujasta, joiden avulla voitiin vertailla Ranskaa, Alankomaita ja Belgiaa vuosina 1940-1944. Ilmeistä on, että verkkolehden toimittaja vertasi session eri papereita toisiinsa ja oli ymmällään siitä, moniko näistä 35 muuttujasta olisi sellaisenaan siirrettävissä kuvaamaan vaikkapa Luxemburgissa harjoitettua juutalaisvastaista politiikkaa huhtikuussa 1943.

Hän oli ymmällään myös siitä, miksi muuttujia oli oleva juuri 35 ja miksi elementeissä ABCD ja ABEG ei esiintynyt kirjainta F, joka sinänsä edustaa myös latinaisten aakkosten isojen kirjainten ryhmää ja totutusti tavataan usein luetella ennen kirjainta G... Ihmekö tuo, että edellisen jälkeen puhunut Jürgen Kocka totesi kokoavassa "Comparison and Beyond" -esityksessään, että historioitsijalla on vain harvoin rahkeita todelliseen symmetriseen vertailuun, ja että vertailua käytetään usein vain yksittäisen tapahtuman asettamiseksi laajempiin yhteyksiinsä. Kaupanpäällisinä onnetonta historioitsijaa uhkaa aina Humen ad hoc -kritiikki: Vaikka vertaileva metodi osoittaisikin eroavuuksia, on vaikea osoittaa, mitkä edeltävät tapahtumat mahdollisesti ovat syynä erilaiseen kehityskulkuun vertailtavissa kohteissa.

Kocka arveli, että perinteisen vertailevan metodin aika saattaa olla ohi. Hän viittasi esimerkkinään postkolonialismin tutkimukseen, jossa korostuvat monimutkaisemmat vuorovaikutussuhteet ja suosittu *entanglement*-käsite. Toimittajamme on kuitenkin nyt vaarassa sekaantua tähän sotkuun pahemmin, joten hän katsoo vain parhaaksi referoida Kockaa. Tämä nimittäin epäili edelleen, että vanhat käsitykset vertailusta ovat liian mekanistisia 1:1 -vertailuja ja hajoittavat kohteet palasiksi sen sijaan, että tavoittelisivat kokonaisuuksia. Edellisten alustajien jälkeen ajatukseen oli helppoa yhtyä.

Paradigmaattinen vertailu auttaa etäännyttämään omasta aiheesta, tutkija alkaa oppii näkemään oman tutkimuskohteensa yhtenä

tapauksena monien joukossa. Historioitsijat tarkastelevat usein oman kotimaan vaiheitaan erillään muusta maailmasta, olisi tärkeää de-regionalisoida tutkimuskysymyksiä, vapauttaa aihe paikallisen tutkimustradition siteistä.

Isot jehut ja meriitit, eli matkustetaanko konferensseihin myös muista syistä?

Everything is different from everything.
(Immanuel Wallerstein)

Mistä tunnistaa ison jehun? Hän ei lähetä abstraktia etukäteen, vaan puhuu saman asian kuin aiemmissa teoksissaan, mutta ei yhtä onnistuneesti tai vielä epäonnistuneemmin. Usein iso jehu esiintyy vain kommentaattorina tai puheenjohtajana, session vetonaulana. Jehu kääntää keskustelun niihin näkökulmiin, joita hän haluaa käsitellä tai joista hänellä ylipäänsä on jotakin sanottavaa. Jehu ei missään tapauksessa saavu paikalle liian aikaisin ja lähtee konferenssista kiireesti pois, kun hänen esityksensä on ohi. Jehun tunnistaa siitä, että hänellä on suuri ego, joka ei mahdu samaan huoneeseen jehun itsensä kanssa. Mitä isompi jehu, sitä suurempien latteuksien avulla hänen pitää peittää se, ettei hänellä ole enää omaperäistä sanottavaa. Mutta yleisö istuu paikalla, koska jehu on sentään jehu.

ESSHC:n osallistujalistan kuuluisuuksista ehkä jehumaisin oli Immanuel Wallerstein. Ilmeisesti itäeurooppalainen tutkija, joka Wallersteinin discussant-puheenvuoron ja varsin monen – lähinnä discussantille eikä paperinpitäjille – esitetyn kysymyksen jälkeen kysyi herra World-Systemiltä, mikä tämän nimi oikein olikaan, oli tässä sessiossa olleesta yleisöstä valppain. Keisarilla ei ole aina vaatteita ja argumentti ennen auktoriteettia.

Mutta kaikki isot nimet eivät ole jehuja. Jürgen Kockan esitys oli ehkä juohein koko konferenssissa. Keith Jenkinsilläkin oli sanottavaa, oli tästä sanottavasta mitä mieltä hyvänsä. David Warren Sabean bongattiin paitsi kahdenkin session osallistujalistasta, myös kuuntelemasta pohjoismaisia doktorandeja kiinnostuneena incognito takapenkistä. Emmanuel Le Roy Ladurie taas oli paikalla lähinnä kehumassa nuorempia seuraajiaan ja oppimassa näiltä lisää – osoittamassa samanlaista kunnioitettavaa aktiivisuutta, jota meillä Suomessa harrastaa lähinnä Eino Jutikkala.

Iso nimi, mutta ei jehu. Professori Jürgen Kocka esitelmöi.

Akateemikoiden tai emeritusprofessoreiden ei enää tarvitse hankkia meriittejä, mutta nuorempien tutkijoiden, joihin myös Ennen & nytin toimittajat kuuluvat, on rehellisyyden nimissä mainittava tämäkin puoli.

ESSHC on kiinnostava foorumi monen historian osa-alueen tutkijoille, eikä tarvitse pelätä, että suomalaisen pitämä paperi olisi jotenkin ylivoimaisen eksoottinen. Omituisimpien papereiden esittäjät eivät suinkaan löydy pohjoisen periferian tutkijakoulutettavien joukosta. Pienen aktiivisuuden ja käytäväkeskustelujen avulla tällaisista megatapahtumista löytyy myös ulkomaisia, entuudestaan tuntemattomia kollegoja, joiden kanssa voi jatkossa rakentaa yhteyksiä – ja jopa tulevia yhteisiä konferenssisessioita. Silloin voi taas avartaa näkemyksiään omasta aiheesta uusien yleisöjen edessä. Tämä on aina rikastuttavaa ja useimmiten vaivan arvoista. Vanhaa viisautta lainaten: ei voi tietää, millaista sisällä on, ellei ole joskus käynyt ulkona.

Eikä kestäkään kuin kaksi vuotta, kun tutkimusbasaari saa jatko-osansa. ESSHC-versiota 5.0 voi tuolloin rientää kokemaan Berliinin luonnonihanaan kaupunkiin. Onkin kiinnostavaa nähdä, poikkeako saksalainen toteutus alankomaalaisesta. Arvata voi, että tapahtumien opilliset sisällöt tulevat muistuttamaan toisiaan, mutta suotavaa olisi samalla, että järjestäjät kiinnittäisivät enemmän huomiota arkisiin palveluihin, joita he tarjoavat konferenssivierailleen – vai mitä pitäisi ajatella hollantilaisista kellariaulalounaista, jotka piti maksaa etukäteen jo kotimaassa; jotka tarjoiitiin voileipälautasilta; joihin kuului ruokajuomana vain huoneenlämpöinen maito; joista jäi nälkä ja jotka maksoivat vanhassa rahassamme noin sata markkaa? Onneksi lähistöllä oli hyviä pannukakkubaareja.

Kokemuksen voineekin kiteyttää anonyymin konferenssivieraan lauseeseen: "Joskus myös köyhä kana voi löytää sokean jyvän!"

* * *

Teksti: Anu Lahtinen & Jouko Nurmiainen

Kuvat: Jouko Nurmiainen

Molempien kirjoittajien oppiarvo on FM. He ovat historian jatko-opiskelijoita ja työskentelevät Suomen Akatemian rahoittaman

tutkimushankkeen "Eliitit ja yhteiskunnan muutos - Sukustrategiat ja vallan verkostot, 1500-2000" piirissä. Anun akateeminen koti löytyy Turun yliopiston Jusleniasta, Suomen historian tiloista ja Joukon Helsingin yliopiston Topeliasta, historian laitoksesta.

ENNEN JANYT

Historian tietosanommat